

О.В.Ткачук, Л.Б.Наконечна

Морфологія

Частина II

Для студентів спеціальності
«Початкова освіта»

III курс

Заочна форма навчання

Івано-Франківськ, 2016

Посібник є компонентом методичного забезпечення дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» для студентів спеціальності «Початкова освіта» університетів та інститутів. У ньому відповідно до найновіших робочих навчальних планів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” та розробленої на їх основі найновішої робочої програми подано змістове наповнення лекційних і практичних занять з сучасної української мови для студентів третього курсу заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». У посібнику подано перелік питань, які розглядаються під час лекційних та практичних занять, визначено мету та ключові слова, які фігурують на кожному занятті, список основної та додаткової літератури. Подано також вправи, в яких використано речення і уривки з художніх текстів класиків української та зарубіжної літератури, сучасних майстрів слова, зразки усної народної творчості, текстів з творів для дітей 1-4 кл. Практичні заняття спрямовані на вироблення у студентів умінь та навичок аналізувати мовний матеріал, спостерігати і класифікувати мовні явища, володіти орфоепічними та орфографічними нормами української літературної мови.

Для студентів педагогічних інститутів та факультетів вищих закладів освіти.

Рецензенти:

Котик Т.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ПНУ імені Василя Стефаника;

О.В.Гузар – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Посібник рекомендовано до друку вченою радою Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № від 30 вересня 2016 р.

I семестр

Лекція 1

Тема Прикметник

Мета: дати загальну характеристику прикметника як частини мови, розглянути розряди прикметника та ступені порівняння якісних прикметників, розглянути повні та короткі, стягнені та нестягнені прикметники, визначити риси відносних та присвійних прикметників, вивчити особливості відмінювання прикметників, їх творення .

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: значення та граматичні особливості прикметника як частини мови, розряди прикметників, їх морфологічні риси, ступені порівняння, короткі, повні, стягнені та нестягнені форми прикметників, їх особливості уживання, відмінювання та основні способи творення .

Самостійна робота студентів: з'ясувати за тлумачним словником основні значення прикметників, що означають масті тварин. Законспектувати з Українського правопису питання про правопис відмінкових закінчень прикметників.

Ключові слова: прикметник, розряд прикметника, якісні, відносні, присвійні прикметники. Вищий, найвищий ступінь порівняння, повна, коротка, стягнена, нестягнена форма прикметника. Присвійні прикметники. Відносні прикметники. Тверда, м'яка групи відмінювання прикметника, мішаний тип відмінювання. Творення прикметника.

План

1. Значення прикметника як частини мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Синтаксичні функції прикметника.

2. Семантичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні прикметники. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних – у відносні і якісні.

3. Якісні прикметники, їх ознаки.

4. Ступені порівняння якісних прикметників. Якісні прикметники, які не утворюють ступенів порівняння.

5. Стягнені і нестягнені форми прикметників. Повні і короткі форми якісних прикметників. Походження повних і коротких форм прикметників. Стилiстичне використання повних і коротких форм прикметників.

6. Відносні прикметники.

7. Присвійні прикметники.

8. Відмінювання прикметників. Прикметники твердої і м'якої групи.

Відмінювання прикметників на -ЛИЦЬЙ.

Творення прикметників.

9. Перехід діеприкметників у прикметники.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 93 - 141.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 121 – 150.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К., 1988. – С. 153 – 185.
4. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. – К., 1978. – С. 56 – 123.
5. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С. 365 - 378.
6. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання і вправи. – К.: Академія, 2007. – С. 79 - 86.
7. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української мови. - Частина 1. – К.: Вища школа, 1972. – С. 249 – 278.
8. Леонова М.В. Сучасна українська мова: Морфологія. – К.: Вища школа, 1983. – С. 107 - 127.
9. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.67 – 90.
10. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С. 457 – 458, 488 – 490, 609 - 611.
11. Український правопис: 5-е вид., стереотипне. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 80 - 83.
12. Шкурадяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 306 - 332.
13. Шкурадяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 405 – 416, 432 – 502.
14. Ющук І. П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 335 - 351.
15. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.174 – 194.

Тезаурус

Прикметник - самостійна частина мови, що виражає ознаку, якість, властивість чи риси предмета безпосередньо або через зв'язки з іншими предметами. Прикметники відповідають на питання **який?, чий?**.

Якісні прикметники виражають безпосередню ознаку предмета, яка у порівнянні з ознакою іншого предмета може виявитись меншою чи більшою мірою: **присмний – присмніший , смачний – смачніший**.

Відносні прикметники виражають стабільні щодо міри й інтенсивності вияву ознаки через відношення одного предмета до іншого: **дерев'яний, будинковий, земляний**.

Присвійні прикметники виражають ознаки предмета за належністю

його істоті. Вони відповідають на питання **ЧИЙ?** і означають, як і відносні, стабільні щодо міри та вияву ознаки: *батьків лист, заячі вуха*.

Звичайний ступінь порівняння якісних прикметників означає ознаку предмета без порівняння: *зелене листя, радісний день*.

Вищий ступінь виражає ознаку, виявлену більшою мірою, ніж прикметника у звичайному ступені порівняння: *веселіший танок, радісніші новини*.

Найвищий ступінь порівняння якісних прикметників означає ознаку, виявлену найінтенсивніше.

Форми суб'єктивної оцінки передають емоційно-експресивну (позитивну чи негативну) оцінку якості (ознаки).

Повні стягнені форми – це прикметники жіночого, середнього роду та множини з закінченнями у називному відмінку **-а, -е, -і**: *весела, веселе, веселі*.

Повна нестягнена форма властива називному відмінку однини тільки прикметників чоловічого роду: *чорний*, її показником є закінчення – *ая, -ую, -ес, -ії* для жіночого, середнього роду та множини.

Короткі форми прикметників – це прикметники без закінчення. Вони вживаються лише у формі називного відмінка однини чоловічого роду паралельно з повними формами прикметників: *зелений//зелен*

Прикметники твердої групи в називному відмінку однини мають закінчення **-ий, -а, -е** і кінцевий твердий приголосний основи: *старий, добра, веселе*.

Прикметники м'якої групи у називному відмінку мають закінчення **-ій, -я, -є** і м'який кінцевий приголосний основи: *задній, дальня, ближнє*.

Лекція 2

Тема Числівник. Займенник

Мета: розглянути морфологічні риси числівника, його місце серед інших частин мови, їх розряди уживання та відмінювання; з'ясувати специфіку займенника як частини мови, його розряди та уживання.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: визначення числівника як частини мови, особливості граматики числівника, основні етапи розвитку українського числівника, розряди числівника за значенням, їх відмінювання та уживання; групи займенників за співвідносністю з іншими частинами мови, розряди та відмінювання займенників, особливості їх уживання та перехід інших частин мови в займенники.

Самостійна робота студентів: з'ясувати за словником значення давніх одиниць міри, ваги тощо, які трапляються в казках для дітей. З'ясувати та законспектувати з «Українського правопису» питання про відмінкові закінчення займенників різних розрядів. Підготувати

повідомлення про уживання особових займенників.

Ключові слова: числівник, кількісні, порядкові числівники; власне кількісні, означено кількісні, неозначено кількісні числівники; дробові, збірні числівники; іменникові, прикметникові, числівникові займенники; особові, вказівні, присвійні, зворотний, питально-відносні, означальні, неозначені, заперечні займенники; відмінювання займенників; прономіналізація.

План

1. Числівник як частина мови. Розмежування числівників та інших слів із значенням кількості.
2. Шлях розвитку числівника.
3. Морфологічні ознаки і синтаксична роль числівника.
4. Розряди числівників за значенням.
5. Групи числівників за будовою (структурним складом).
6. Відмінювання числівників.
7. Правопис числівників.
8. Семантична, морфологічна і синтаксична своєрідність займенника.
9. Групи займенників за співвідношенням з іншими частинами мови.
10. Розряди займенників за значенням.
11. Граматичні категорії та особливості відмінювання особових, зворотного, присвійних, означальних, питально-відносних, заперечних та неозначених займенників.
12. Стилiстичне використання займенників.
13. Пронiмiналiзацiя.

Лiтература

Числiвник

1. Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. Числiвник української мови. – К.: Наукова думка, 1980. -241 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанiвський В.М. Граматика української мови : Морфологiя. – К.: Либiдь, 1993. – С. 142-157.
3. Городенська К.Г. Вираження неозначеної кількості засобами української мови //Мовознавство. – 1978. - №4. – С.18 – 21.
4. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я.Уздиган І.М. Сучасна українська лiтературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С.378 – 393.
5. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання i вправи. – К.: Академiя, 2007. – С. 86 – 90.
6. Iвченко М.П. Числiвники української мови. –К.: Вид-во Київського ун-ту

ім.Т.Г. Шевченка, 1955. – 143 с.

7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 128- 144.
8. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.91 – 115.
9. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім.. М.П.Бажана, 2000. – С.727- 728.
10. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.84 – 86 (пар. 70 – 71).
11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.333 – 349.
12. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 417 – 425, 432 – 502.
13. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 351 – 361.
14. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.194 – 209.

Займенник

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 253 – 255. Займенник окремо не описаний.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 184 – 216.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я.Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С. 393 - 403.
4. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання і вправи. – К.: Академія, 2007. – С. 90 – 92.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Вища школа, 1972. – С. 290 – 307.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 144 - 158.
7. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.115 – 130.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 162 – 169.
9. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім.. М.П.Бажана, 2000. – С.173 - 174.
10. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.86 - 89 (пар. 73 – 79).
11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова.

- К.: Літера, 2000. – С.350 - 364.
12. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С.425 – 502.
13. Юшук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 361 - 369.
14. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.210 – 225.

Тезаурус

Числівник – це самостійна частина мови із значенням кількості або порядку предметів при лічбі.

Власне кількісні числівники означають точно окреслене число або кількість, виражену в цілих одиницях: *десять груш, двадцять днів*.

Збірні числівники означають кількість об'єктів як неподільну сукупність істот чи неістот: *троє, п'ятеро, дванадцатеро*.

Дробові числівники означають точно окреслену кількість, виражену в дробових одиницях. За будовою вони становлять поєднання кількісних числівників з порядковими: *п'ять восьмих, дві шостих*.

Неозначено-кількісні числівники означають нефіксовану кількість або таку, що неточно окреслена: *кількадесят, чимало*.

Порядкові числівники означають порядок предметів при лічбі. Вони відповідають на питання: *котрий, котра, котре, котрі?*: *друга година*

Прості числівники мають один корінь: п'ять, сім.

Складними називаються числівники, що складаються з двох коренів, але становлять одне слово: *шістсот, двохсотий, кільканадцять*.

Складеними називаються числівники, утворені поєднанням кількох простих та складних числівників: *сто чотирнадцять, триста двадцять п'ять*.

Система словозміни числівника є неоднорідною.

Числівники в українській мові мають декілька типів відмінювання.

1. Числівник **один** відмінюється за окремим типом відмінювання:

Н.	один,	одна,	одне (одно),	одні
Р.	одного,	одної (однієї)	одного,	одних
Д.	одному,	одній,	одному,	одним
З.	одного,	одну,	одного,	одних
О.	одним,	одною (однією),	одним,	одними
М(на)	одному,	одній,	одному,	одних

Числівник **один, одна, одне(одно), одні** узгоджується з іменниками в роді, числі і відмінку. У називному відмінку однини у середньому роді вживаються паралельні форми **одне-одно**, у непрямих відмінках цей числівник має закінчення прикметника твердої групи; у жіночому роді властиві паралельні форми: у родовому відмінку: **одної-однієї** та в орудному: **одною-однією**.

2. Числівники **два, три, чотири** відмінюються за однаковим типом відмінювання:

Н. два   три   чотири
Р. двох   трьох   чотирьох
З. як Н. або Р.
О. двома   трьома   чотирма
М. двох   трьох   чотирьох

Числівник **два** має розрізнення форм роду тільки в називному відмінку: *два яблука, два олівці, дві сливи*.

При числівниках **два, три, чотири** іменники уживаються у називному множини. Іменники, у яких в однині та в множині наголос змінюється, у сполученні з числівниками **два, три, чотири** мають форму називного множини, а наголос родового однини: *дві сестри, три дуби, чотири віви*. У непрямих відмінках вони узгоджуються з формами іменників: *двома студентами, трьом завданням*.

3. За окремим типом відмінюються числівники від **п'ять до двадцять та тридцять, п'ятдесят – вісімдесят**:

Н. п'ять
Р. п'яти   п'ятьох
Д. п'яти   п'ятьом
З. як Н. або Р.
О. п'ятьма   п'ятьома
М. (на) п'яти   п'ятьох

Ці числівники не мають категорії числа і роду. У числівниках на означення десятків відмінюється тільки друга частина:

Н. сімдесят
Р. сімдесяти   сімдесятьох
Д. сімдесяти   сімдесятьом
З. як Н. або Р.
О. сімдесятьма   сімдесятьома
М. (на) сімдесяти   сімдесятьом

Числівники цього типу у називному відмінку вимагають іменників у формі родового множини: *дев'ять пальців, одинадцять зошитів*; в інших відмінках числівники узгоджуються з іменниками: *п'ятьма учнями, на шістьох автомобілях*.

За таким же типом відмінюються неозначено-кількісні числівники **кільканадцять, кількадесят, кілька**.

4. Числівники **сорок, дев'яносто, сто** відмінюються за одним типом відмінювання. У непрямих відмінках вони мають закінчення **-а**:

Н. сорок   дев'яносто   сто
Р. сорока   дев'яноста   ста
Д. сорока   дев'яноста   ста

З. як Н. або Р.

О. сорока дев'яноста ста

М. сорока дев'яноста ста

Ці числівники також не мають категорії роду і числа і поєднуються з іменниками, як числівники **п'ять-двадцять**.

5. У числівниках на означення сотень: **двісті – дев'ятсот** відмінюються обидві частини:

Н. двісті сімсот

Р. двохсот семисот

Д. двомстам семистам

З. як Н. Або Р.

О. двомастами сьомастами (сімомастами)

М. (на) двохстах семистах

Ці числівники у називному відмінку сполучаються з іменниками у формі родового множини : **двісті яблук, чотириста слів**, а в непрямих відмінках – узгоджуються з іменниками: **трьохсот автомобілів, шістьмастами годинами**. Роду і числа вони не мають.

6. Числівники **тисяча, мільйон, мільярд, нуль** мають форми роду, числа і відмінка і відмінюються як іменники. Числівник **тисяча** відмінюється як іменник першої відміни мішаної групи, а числівники **мільйон і мільярд** – як іменники другої відміни твердої групи, числівник **нуль** – як іменник другої відміни м'якої групи:

Н. тисяча мільйон мільярд нуль

Р. тисячі мільйона мільярда нуля

Д. тисячі мільйону мільярду нулю

З. як Н. або Р.

О. тисячею мільйоном мільярдом нулем

М. (на) тисячі мільйоні мільярді нулі

У називному множини числівники **тисяча, мільйон, мільярд** вимагають в іменника форми родового множини, числівник **нуль** – родового однини.

7. У складених власне кількісних числівниках відмінюється кожна складова частина. Іменник при такому числівнику вживається у тій формі, якої вимагає останнє слово: **сто сорок вісім днів, триста чотири сторінки**.

Н. триста шістдесят вісім

Р. трьохсот шістдесяти (шістдесятьох) восьми (вісьмох)

Д. трьомстам шістдесяти (шістдесятьом) восьми (вісьмом)

З. як Н. або Р.

О. трьомастами шістдесятма (шістдесятьома) вісьма (вісьмома)

М. (на) трьохстах шістдесяти (шістдесятьох) восьми (вісьмох)

8. Числівники **півтора півтори** не відмінюються. Числівник **півтора** уживається з іменниками чоловічого і середнього роду, числівник

півтори - з іменниками жіночого роду. Ці числівники уживаються з іменниками у формі родового однини: *півтора відра, півтори години*. У синтаксичних позиціях непрямих відмінків іменники при числівниках **півтора, півтори** набувають відповідних форм множини: *з півтора відрами, від півтори годин*. Не відмінюється і числівник **мало**: *мало води*.

9. Збірні числівники у непрямих відмінках набувають форм відповідних власне кількісних числівників:

Н. двоє	п'ятеро
Р. двох	п'ятьох
Д. двом	п'ятьом
З. як Н. або Р.	
О. двома	п'ятьома
М. (на) двох	п'ять

Збірні числівники не мають роду і числа і вживаються з іменниками середнього і чоловічого роду, що піддаються лічбі: *двоє вікон, п'ятеро хлопців*, але *дві дієчини*; а також з множинними іменниками: двоє дверей. Серед збірних числівник обидві уживається з іменниками жіночого роду, обидва – з іменниками чоловічого і середнього роду.

Так відмінюються числівники **обидва, обидві**:

Н. обидва, обоє	обидві
Р. обох	
Д. обом	
З. як Н. або Р.	
О. обома	
М. (на) обох	

10. Порядкові числівники відмінюються як прикметники твердої групи, тільки числівник **третій** – як прикметник м'якої групи:

Н. шостий	шоста	шосте	шості
Р. шостого	шостої	шостого	шостих
Д. шостому	шостій	шостому	шостим
З. як Н. або Р.			
О. шостим	шостою	шостим	шостими
М. (на) шостому	шостій	шостому	шостих

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки останній компонент: *сто двадцять третій; сто двадцять третього; сто двадцять третьому*.

11. Дробові числівники становлять собою сполучення :

а) кількісного числівника в називному відмінку (чисельник) та субстантивованій порядковій числівник в родовому множини (знаменник): *дві п'ятих, шість восьмих*;

б) кількісного числівника в називному однини (чисельник) та субстантивованого порядкового числівника в називному однини

(знаменник): *одна сьома*.

Дробові числівники відмінюються так: чисельник – як власне кількісний числівник відповідного типу, а знаменник – як числівник порядковий:

Н. три шостих

Р. трьох шостих

Д. трьом шостим

З. як Н. або Р.

О. трьома шостими

М. (на) трьох шостих

Займенник - окрема самостійна частина мови, що вказує на предмети, ознаки і кількості, не називаючи їх

Іменникові – це займенники, що вказують на істоту або предмет.

Прикметникові займенники вказують на ознаку, властивість, якість.

Числівникові займенники вказують на кількість.

За значенням займенники традиційно поділяють на 9 розрядів:

1. **Особові**: *я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони*

2. **Зворотний** займенник *себе*

3. **Присвійні** займенники *мій, твій, свій, наш, ваш, його, її, їх, їхній*

4. **Вказівні** займенники *цей, той, такий, стільки*

5. **Означальні** займенники *весь всякий, кожний, інший, сам, самий*

6. **Питальні** займенники: *хто?, що?, який?, чий?, котрий?, скільки?*

7. **Відносні** займенники – це ті ж, що й питальні, але вжиті як засіб зв'язку між підрядною і головною частиною у складнопідрядних реченнях

8. **Неозначені** займенники походять від питально-відносних займенників і творяться за участю часток: *де-, аби-, -сь, казна-, хтозна-, -будь-, -небудь.*

9. **Заперечні** займенники творяться додаванням частки ні- до питально-відносних займенників.

Прономіналізація – це явище переходу інших частин мови в займенник: Про це розповідав один чоловік (*один* – в значенні *якийсь*).

Лекція 3

Тема Дієслово

Мета: дати загальну характеристику дієслову як одній із

центральної частини мови, розглянути інфінітив, дві основи дієслова і їх роль у творенні дієслівних форм; корелятивні видові пари дієслів і способи творення корелятивних пар.. категорію перехідності та стану дієслів.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: визначення дієслова, його граматичні характеристики, особливості неозначеної форми дієслова, категорію виду та її реалізацію в дієсловах, способи творення корелятивних пар., станові форми дієслова.

Самостійна робота студентів: з'ясувати і законспектувати питання про так звані одновидові дієслова.

Ключові слова: дієслово, інфінітив, основа теперішнього часу, основа інфінітива; дієвідмінювані, відмінювані, незмінні форми дієслова; категорія виду; корелятивна пара, одновидові дієслова. Активний, пасивний, зворотньо-середній стан дієслів. Дієслова поза станом.

План

1. Дієслово як частина мови. Морфологічні ознаки дієслова, його синтаксична роль.

2. Дієвідмінювані, відмінювані і незмінні форми дієслова.

3. Неозначена форма (інфінітив) як початкова форма дієслова.

4. Дві основи дієслова та їх роль у утворенні дієслівних форм.

5. Категорія виду дієслова. Значення доконаного і недоконаного виду. Видові пари дієслів. Способи творення видових пар : суфіксація, префіксація, наголос, чергування голосних та приголосних, суплетивізм.

6. Дієслова, що не утворюють видових пар: дієслова, що мають значення тільки одного виду; дієслова, які залежно від контексту набувають значення як доконаного, так недоконаного виду.

7. Категорія перехідності-неперехідності дієслова.

8. Категорія стану дієслова. Дієслова активного, середньо-зворотного та пасивного стані.

9. Дієслова, у яких форма стану не визначається (дієслова, що перебувають "поза станом").

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – . 157 – 243.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 217 - 297.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С. 403 – 446.
4. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання і

- вправи. – К.: Академія, 2007. – С. 92 – 118.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Вища школа, 1972. – С. 320 - 370.
  6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 158 - 241.
  7. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.157 – 232.
  8. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.141 -146, 588 -589.
  9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.89 – 97 (параграфи80 -85).
  10. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.364 - 410.
  11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 503 – 524, 531 – 566.
  12. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 369 - 405.
  13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.226 – 257.

Тезаурус

Дієслово – це самостійна частина мови, що означає дію, процес та стан і виражає її у граматичних категоріях виду, стану, способу, часу, особи.

Основа інфінітива - це частина дієслова в неозначеній формі, що залишається після відокремлення від форми інфінітива суфікса **-ти(-ть): писа-ти, працюю-ти.**

Основа теперішнього часу – це частина дієслова, що залишається після віднімання закінчення **-уть, -ать** від дієслів у формі теперішнього часу третьої особи множини: **лежать** == **леж** + **-ать, стоять** == **стој-** + **ать.**

Дієвідмінювані або особові форми дієслова становлять переважну більшість дієслівних форм. Це граматичні форми способу, часу, особи дієслова, родові форми дієслів: **писатиму, напишу.**

Відмінювані форми дієслова – це дієприкметники тому, що мають рід, число, відмінок і узгоджуються з іменником у цих формах.

Незмінні форми дієслова – це інфінітив, дієприслівники і форми на **-но, -то.**

Інфінітив дієслова – неозначена форма дієслова, що означає найбільш узагальнену дію, безвідносно до особи, числа, способу, часу: **писати, жувати.**

Дієприслівник – це дієслівна форма, що означає додаткову дію до основного дієслова: **читаючи.**

Безособові форми на **-но, -то** виражають дію поза відношенням до її виконавця: **виконано.**

Категорія виду дієслова - це граматична категорія, що означає

відношення дії до її внутрішньої часової межі.

Дієслова **недоконаного виду** означають дію, не завершену в часі, і відповідають на питання *що робити?*: **дивитись, працювати, дрімати, зупиняється**.

Дієслова **доконаного виду** означають обмежену в часі дію і відповідають на питання *що зробити?*: **вийти, виправити, знайти, доказати**.

Два одноосновних дієслова, що відрізняються формою виду, творять так звану **видову (корелятивну) пару**.

Двовидові (непарновидові) дієслова – це дієслова, які без зміни у морфемному складі можуть позначати то обмежену, то необмежену в часі дію, тобто мати значення і доконаного, і недоконаного виду: **арештувати, женити, воліти**.

Одновидові дієслова – це дієслова, які в будь-яких контекстах мають значення тільки одного виду. Так, значення тільки недоконаного виду мають дієслова **переслідувати, чатувати, вимагати, нездужати**.

Категорія перехідності – перехідності дієслова виражає зв'язок дієслів з іншими частинами мови – об'єктами дії.

Перехідними є дієслова, які мають при собі іменник-додаток у формі знахідного відмінка без прийменника: **малювати двері, плавити залізо, приймати друга**.

Неперехідними є дієслова, які поєднуються з іменниками в інших відмінкових формах: **розмовляти з батьками, подякувати матері**.

Категорія стану – це загальнодієслівна категорія, що означає відношення дії до суб'єкта і об'єкта.

До **активного стану** належать дієслова, що означають дію суб'єкта, спрямовану на об'єкт, виражений прямим додатком у формі знахідного відмінка без прийменника: **написати листа, опрацювати статтю**.

До **пасивного стану** належать дієслова, коли вони вступають у такі відношення, при яких суб'єкт виражається іменником в орудному без прийменника і в реченні є додатком, а об'єкт дії виражається іменником в називному відмінку і в реченні є підметом: **Рішення затверджується Верховною радою**.

До дієслів **зворотно-середнього стану** належать ті, що означають дію суб'єкта, спрямовану на нього самого. Тобто дієслова зворотно-середнього стану виражають відношення, при яких суб'єкт є водночас об'єктом дії: **дівчинка умивається, літак відірвався від землі**.

До **нульового (поза станом) стану** належать дієслова:

1. Дієслова, які без **–ся** не вживаються: **спілкуватися, боятися, сміятися, пишатися, дивитися, намагатися, усміхатися, журитися, схаменутися**.

2. Дієслова, які творяться додаванням частки **–ся**, що має словотворче

значення, тобто надає дієслову нового лексичного значення: *бігати – добігатися, сидіти – насидітися, удавати – удаватися, діставати – діставатися*.

3. Неперехідні дієслова без частки *–ся*: *корабель пливе, годинник ходить*.

II семестр

Лекція 1

Тема Дієслово

Мета: з'ясувати категорію особи дієслова, особові форми дієслів, розглянути категорію способу і часу дієслова, дієвідмінювання дієслів; дієприкметник, дієприслівник, форми на *-но, -то*.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: значення дійсного, умовного та наказового способів, особові форми теперішнього, майбутнього часу та дієвідміни дієслів; граматичні озніки дієприкметника, дієприслівника, форм на *-но, -то*.

Самостійна робота студентів: опрацювати питання про транспозицію часових форм (уживання форм одного часу в значенні іншого) дієслів.

Ключові слова: особа, спосіб, час дієслова; дійсний, умовний, наказовий спосіб, дієвідміни дієслова, особові форми дієслів; дієприкметник, дієприслівник, форми на *-но, -то*.

План

1. Категорія особи дієслова. Значення форм першої, другої і третьої особи, їх морфологічне вираження. Безособові дієслова.

2. Категорія способу дієслова. Основні значення дійсного, умовного та наказового способу.

3. Категорія часу дієслова. Значення теперішнього, майбутнього, минулого часу дієслів.

4. Морфологічне вираження часових форм. Творення часових форм дієслів в українській мові (з історичним поясненням).

5. Особові форми теперішнього часу. Дієвідмінювання: перша та друга дієвідміна дієслів. Особливості дієвідмінювання дієслів БУТИ, ДАТИ, ЇСТИ та дієслів з основою на *-ВІСТИ* (ВІДПОВІСТИ, РОЗПОВІСТИ).

6. Особові форми майбутнього часу. Історична довідка про походження форм майбутнього часу.

7. Категорія роду дієслова. Родові форми минулого часу.

8. Родові й числові форми умовного способу дієслів. Наказовий спосіб дієслів та його граматичні форми.

10. Зв'язок категорії часу, способу й виду у дієсловах.
11. Творення дієслів. Основні дієслівні префікси та суфікси. Творення дієслів від власних основ та від основ інших частин мови.
12. Дієприкметник та його граматичні особливості.
13. Дієприслівник та його граматичні особливості.
14. Форми на -но,-то.

Література

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 157 – 243.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 217 - 297.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С. 403 – 446.
4. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання і вправи. – К.: Академія, 2007. – С. 92 – 118.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Вища школа, 1972. – С. 320 - 370.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 158 - 241.
7. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.157 – 232.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.141 -146, 588 -589.
9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.89 – 97 (параграфи 80 -85).
10. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.364 - 410.
11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 503 – 524, 531 – 566.
12. Юшук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 369 - 405.
13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.226 – 257.

Тезаурус

Категорія способу дієслова – це морфологічна категорія, що означає відношення дії (процесу) до дійсності.

Дійсний спосіб (індикатив – лат. *indicātīvus* – *дійсний спосіб*) означає реальну дію, яка виявляє себе в трьох часових параметрах: теперішньому, минулому, майбутньому.

Наказовий спосіб (імператив – від лат. *imperātivus* – *наказовий спосіб*) виражає волевиявлення мовця – прохання, побажання, наказ, спонукання до дії: **Багато знай, та ще питай** (Н. тв.).

Умовний спосіб означає дію, можливу за певних умов, тобто нереальну в даний момент: **хотів би, прийшла б**.

Категорія особи – це граматична категорія, що виражає відношення дії до мовця з погляду того, хто говорить.

Категорія часу – це морфологічна словозмінна категорія дієслова, що виражає відношення дії до моменту мовлення. Категорія часу властива дієсловом тільки дійсного способу.

Теперішній час означає дію як процес, що збігається з моментом мовлення

За характером голосного в особовому закінченні дієслова поділяють на **дві дієвідміни**.

Для розрізнення дієвідмін дієслів використовують три прийоми: за особовим закінченням третьої особи множини, за голосним в інших особових формах та за основою інфінітива .

Поза дієвідмінами перебувають дієслова **бути, дати, їсти** та дієслова з основою на **–вісти: відповісти, заповісти**. Їх називають **архаїчні дієслова**.

Майбутній час дієслова означає дію, яка відбуватиметься після моменту мовлення: **Поговоримо думами тихо** (Л.К.)

Розрізняють просту, складну та складену форми майбутнього часу.

Проста форма майбутнього часу твориться від дієслів доконаного виду: **написати – напишу**.

Складна форма майбутнього часу твориться від дієслів недоконаного виду додаванням до інфінітива особових закінчень **–му, – мемо, –меш, –мете, –ме, –муть: наглядатиму, робитимеш, писатиме, працюватимемо, літатимете, плакатимуть**.

Складена форма майбутнього часу твориться конструкцією з інфінітива дієслова недоконаного виду та допоміжного дієслова **бути** в особових формах: **буду писати, будеш зустрічати, будемо спати**.

Минулий час дієслова означає дію, яка відбулася до моменту мовлення: **Ми все по-братськи порівну ділили** (Д.Луценко).

Дієслова минулого часу змінюються за числами, а в однині – за родами. Категорія особи дієсловами минулого часу не властива.

Продуктивними для дієслів є такі **способи творення**, як суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний. Дієслова творяться від власних, дієслівних основ та від інших частин мови.

Дієприкметник – це відмінювана форма дієслова, що виражає ознаку предмета за дією:

Від дієслова дієприкметник має такі граматичні риси, як:

1. Дієслівна основа: дієприкметники творяться від основ інфінітива та основ теперішнього часу: **прочитати – прочитаний**.

2. Категорія виду: **писати – писаний, дописати – дописаний**. При цьому дієприкметник зберігає форму виду дієслова, від якого він твориться: **прополений** від **прополоти, полений** від **полоти**.

3. Категорія часу. Дієприкметники уживаються у теперішньому та минулому часі. Наприклад, **сяюче небо** == **небо, яке сяє** – теперішній час; **обвуглена земля** == **земля, яка обвуглилась** – минулий час.

4. Категорія стану. Дієприкметники уживаються у формах активного і пасивного стану.

Від прикметника дієприкметник має такі граматичні риси:

1. Лексичне значення: означає ознаку (відповідає на питання *який?*): **украдене щастя, намальована ніч**.

2. Граматичні категорії роду, числа, відмінка: **вимите небо** – Н.в., у **вмитому небі** – М.в.

Дієприкметник узгоджується у роді, числі й відмінку з іменником, як і прикметник.

Дієслівні форми на **-но, -то** мають стабільну синтаксичну функцію в реченні: виступають головним членом односкладного безособового речення.

Дієприслівник – це незмінна дієслівна форма, яка, означаючи додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово: **написавши, стоячи**.

Від дієслова у дієприслівника зберігаються такі граматичні ознаки:

1. Дієслівна основа. Дієприслівники творяться від дієслівних основ теперішнього часу: **зберігають - зберігаючи, навчаються - навчаючись, перемагають - перемагаючи** або основ інфінітива: **попрацювати - пропрацювавши, зйти - зайшовши, стати - ставши**.

2. Перехідність. Дієприслівники можуть мати перехідне або неперехідне значення, яке співвідносне з дієслівними основами, від яких вони творяться: **Лежачи на печі, не здобудешся на калачі** (Н. тв.) – дієприслівник неперехідний. **Даючи біду, Бог дає і розум** (Н.тв.) – дієприслівник перехідний.

3. Категорія виду, категорія часу.

Від прислівника дієприслівники мають:

1. Незмінність. У дієприслівників відсутня система словозміни.

2. Синтаксичну функцію обставини.

Тема Прислівник. Прийменник

Мета: розглянути прислівник як окремий розряд слів, його правопис та уживання; дати загальну характеристику службових частин мови, розглянути прийменник та його функції в реченні.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: граматичну специфіку прислівників як частини мови, їх розряди і правопис, предикативні прислівники. Модальні слова, їх значення; загальну характеристику службових частин мови, прийменники первинні та вторинні, уживання прийменників з іменними частинами мови

Самостійна робота студентів: опрацювати питання про правопис прислівників (за матеріалами параграфів «Українського правопису») та уживання модальних слів; опрацювати питання про класифікацію прийменників з підручника Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. - С. 457.

Ключові слова: прислівник, означальні, обставинні прислівники, предикативні прислівники (слова категорії стану), модальні слова; прийменник.

План

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівника.
2. Розряди прислівників за значенням.
3. Творення прислівників.
4. Перехід прислівників у службові слова.
5. Правопис прислівників.
6. Предикативні прислівники (слова категорії стану) та їх уживання у безособових реченнях.
7. Модальні слова як особливий розряд слів в українській мові. Розряди модальних слів. Синтаксична функція модальних слів.
8. Поняття про прийменник як про частину мови, що служить для розрізнення відмінкових форм.
9. Поділ прийменників на групи за походженням. Морфологічний склад прийменників. Уживання прийменників з формами непрямих відмінків.
10. Основні смислові відтінки, які вносять прийменники у сполученні з відмінковими формами іменників.

Література
Прислівник

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика

- української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 243 - 273.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 298 - 327.
  3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С. 403 – 446.
  4. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова. Завдання і вправи. – К.: Академія, 2007. – С. 118 – 124.
  5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч. 1. – К.: Вища школа, 1972. – С. 307 - 320.
  6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 241 - 246.
  7. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.131 – 156.
  8. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.491 -492.
  9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.37 - 40 (параграф 30).
  10. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.410 - 425.
  11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С.525 – 566.
  12. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С.525 – 566.
  13. Юшук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 405- 418.
  - 14.** Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.258 – 271.

Прийменник

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 276 - 299.
2. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. – К., 1980.
3. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С.327 – 346.
4. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я. Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С.455 – 469.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: ВШ, 1972. – С. 370 – 384.
6. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. - Ч.2. - К.:ВШ, 1964.
7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 246 - 251.

8. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.233 – 243.
9. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. - К.: Либідь, 1997. – С. 200-208.
10. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.486.
11. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.40-41.
12. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.425 - 432.
13. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 567 – 574, 579 – 602.
14. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.419 – 426.
15. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.272 – 278.

Тезаурус

Прислівник - це невідмінювана частина мови, яка виражає якісну, кількісну чи іншу ознаку ознаки, дії чи стану

Означальні прислівники виражають якісну характеристику дії, рідше - стану: *добре, весело*.

Обставинні прислівники означають зовнішні обставини, за яких відбувається дія: *літом, сидьма*. Вони діляться на такі значеннєві групи:

1.Прислівники часу - означають час, протягом якого відбувається дія і відповідають на питання коли?, відколи?, доки?, як довго?: *надовго, щодня, зрідка, знову, сьогодні, завтра, літом*.

2. Прислівники місця - означають місце або напрям дії та відповідають на питання де?, куди?, звідки?: *наліво, вниз, вдалину, прямо*.

3.Прислівники причини - означають причину, за якої відбувається дія, і відповідають на питання чому? , через що? , з якої причини?: *згарячу, зопалу, здуру, знічев'я*.

4. Прислівники мети - означають мету дії, вираженої дієсловом, і відповідають на питання нащо?, для чого?, навіщо?, з якою метою?: *навмисне, зумисне, напоказ, наперекір*.

Модальні прислівники (модальні слова) виражають ставлення мовця до висловлюваного або надають слову чи цілому реченню різноманітних модальних відтінків.

Модальні прислівники виконують в реченні **сталу функцію**: виступають вставними словами, тому вони з реченням граматично не пов'язані: *Втриматись на ногах старенькій матері, видно, дуже важко* (Ст.).

Модальні слова мають доволі різноманітне значеннєве поле. Їх можна поділити на такі основні значеннєві групи:

1.Впевненості, ствердження, достовірності мовленого: *безперечно*,

зрозуміло, звичайно, звісно, ясно, явно, природно, певно;

2. Сумніву, невпевненості, вірогідності думки: *очевидно, певно, видно, може, мабуть, здається;*

3. Виражають власний, суб'єктивний погляд мовця: *власне, правда;*

4. Виражають зв'язок думок, вказують на їх послідовність: *напевно, отже, звичайно, мабуть, безумовно, напевно, по-перше, по-друге;*

5. Вирізнення повідомлюваного серед інших фактів: *передусім, потім, нарешті;*

6. Наголошення на тому, що сказане є підсумком, висновком : *отже, таким чином, словом, коротше.*

Прийменник - службова частина мови, що служить для диференціації відмінкових форм іменника та інших іменних частин мови.

Первинні прийменники – це непохідні, найдавніші прийменники: *у, на, до, за* та ін..

Вторинні - це похідні прийменники. Вони утворились від інших частин мови пізніше, ніж первинні: *внаслідок, упродовж, коло* та ін..

Прості прийменники - це прийменники, що мають одноморфемну структуру: *від, про, при.*

Складні прийменники утворені поєднанням двох або кількох простих прийменників: *з-за, з-поміж, з-понад.*

Складені прийменники - це прийменники, оформлені кількома окремими словами: *зразу через, на відміну від.*

Просторові відношення у сполученні з іменниками виражають прийменники: *біля, близько, вище, всередину, за, збоку, неподалік, назустріч, попереду, навкруг* та ін.

Часові (темпоральні) відношення виражають з іменниками прийменники, *одночасно з, о, наприкінці, під час.*

Логічні відношення прийменників виражають такі різновиди логічного зв'язку між явищами:

А) причини: *від, з, за, з нагоди, у результаті, на підставі, зважаючи на: на підставі ухвали, від злості, з радості.*

Б) мети: *на, для, під, по, задля, заради, ради, в ім'я, з метою: для впевненості, з метою запобігання шкоди, заради правди.*

В) допусту: *попри, незважаючи на, всупереч, наперекір.*

Лекція 3

Тема Сполучник. Частка. Вигук. Зв'язка

Мета: розглянути сполучники, частки, вигуки і зв'язки як службові слова .

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: типи сполучників за морфологічним складом, сполучники сурядності та

підрядності; прийоми розрізнення сполучників та сполучних слів, функції часток у реченні, функції вигуків, функції зв'язок.

Самостійна робота студентів: з'ясувати і законспектувати питання про правопис сполучників. Підготувати повідомлення про уживання вигуків у букварі. Правопис часток. З'ясувати і законспектувати питання про написання звуконаслідувальних слів. Звуконаслідувальні слова в дитячому мовленні: виписати з "Букваря" зразки звуконаслідувальних слів.

Ключові слова: прості, складні та складені сполучники, сполучники сурядності та підрядності, сполучні слова; частка, фразові, словотворчі, формотворчі частки, вигук, звуконаслідувальне слово, зв'язка.

План

1. Сполучник як частина мови, що служить для поєднання членів речення, компонентів складних речень.
2. Типи сполучників за уживанням.
3. Типи сполучників за морфологічним складом.
4. Сполучники сурядності та підрядності, їх різновиди.
5. Правопис сполучників.
6. Сполучні слова. Відмінності між сполучниками і сполучними словами.
7. Частка, загальна характеристика. Функції часток.
8. Групи часток за місцем і роллю в мовних одиницях. Вигук. Функції вигука. Розряди вигуків за функціями.
9. Звуконаслідувальні слова.
10. Зв'язка. Роль зв'язки в реченні.

Література **Сполучник**

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 300 - 308.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С.346 – 357.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я.Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С.470 – 476.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: ВШ, 1972. – С. 384 - 386.
5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 252 - 257.
6. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.258 – 277.

7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. - К.: Либідь, 1997. – С. 208 - 213.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.585 - 586.
9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.41 - 42.
10. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 432 - 439.
11. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С. 574 – 577, 531 – 566.
12. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 426 - 432.
13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.278 – 282.

Частка

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 308 - 318.
2. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С.357 - 363.
3. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я.Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С.476 - 479.
4. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: ВШ, 1972. – С. 386 - 393.
5. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 257 - 260.
6. Николаева Т.М. Функции частиц в высказывании. – М., 1985.
7. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С. 244 – 257.
8. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. - К.: Либідь, 1997. – С. 213 - 216.
9. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.723 - 724.
10. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.41 - 42, параграфи 79, 114. .
11. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 439 - 444.
12. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С.577 – 578, 579 – 602.
13. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 432 - 437.
14. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 282 – 285.

Вигук

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови : Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 318 - 329.
2. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове. – М., 1986. – С. 611 – 624.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К., 1988. – С. 34 – 40.
4. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С.374 - 390.
5. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Тоцька Н.І., Плющ М.Я.Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова. – Л.: Вища школа, 1997. – С.480 - 486.
6. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: ВШ, 1972. – С. 393 - 396 .
7. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова.: Морфологія. – К.: Вища школа, 1993. – С. 260 - 261.
8. Мацько Л.І. Інтер'єктиви в українській мові. – К., 1981.
9. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.277 – 284.
10. Сучасна українська мова : Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1969. – С. 525 – 535.
11. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.64, 186 - 187.
12. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.41 - 42, параграфи 79, 114. .
13. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 439 - 444.
14. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.578 – 602.
15. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 437 - 440.
16. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.287 – 289.

Зв'язка

1. Вихованець І.Р., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С.363 - 373.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Частина І. – К.: ВШ, 1972. – С. 390 - 391.
3. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. енциклопедія”

ім.. М.П.Бажана, 2000. – С.187.

4. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – Параграф 121.

Тезаурус

Сполучник – це службове слово, за допомогою якого поєднуються члени речень та частини складних речень.

Первинні (непохідні) сполучники - це сполучники, які в сучасній українській мові не мають співвідносних слів в інших частинах мови: *і, та, а, але, чи, бо, ні*.

Вторинні (похідні) сполучники утворені поєднанням деяких повнозначних слів з прийменниками: *зате, проте* та ін. До вторинних належать складні і складені сполучники.

Прості – це первинні сполучники, що не поділяються на морфеми, а подекуди й на склади.

Складні сполучники належать до вторинних. Вони морфологічно поділяються на дві і більше частин і є наслідком з'єднання в одне двох і більше слів: *як + би = якби; за + те = зате*.

Складені сполучники теж належать до вторинних. Вони становлять конструкції з двох і більше самостійних слів: *дарма що, як – так, не тільки – а й*.

Одиничні – це неподільні сполучники, що не повторюються при кожному однорідному компонентові речення.

Повторювані сполучники повторюються при кожному однорідному компонентові речення.

Парні - це складені похідні сполучники, кожна частина яких належить до різних членів речення або до різних частин складного речення: *як не ...то, якщо ... то, для того ... щоб*.

Сурядні сполучники оформляють синтаксичні відношення між рівноправними компонентами речень і мають такі різновиди:

1. Єднальні сполучники: *і (й), та, також, і .. і, ні .. ні, як .. так і , не тільки .. а й , не тільки ... але й*.

2. Протиставні: *а, але, та (в значенні але), так, зате, проте, однак, все ж*.

3. Розділові сполучники: *або, чи, або .... або, чи ... чи, то ... то, не то ... не то, чи то ... чи то, хоч ... хоч*.

Підрядні сполучники є основним засобом вираження підрядної взаємозалежності речень і поділяються на різновиди:

1. Причини: *бо, через те ... що, тому... що, з тим ... що, оскільки*.

2. Часу: *як, після того, як; тільки, як тільки, тільки що, щойно, тільки-но, ледве, скоро, поки, доки, аж поки, аж доки, коли, відколи*.

3. Умови: *якщо, коли, коли б, як, якби, як тільки, скоро, або, раз*.

4. Мети: *щоб, аби, для того, щоб*.

5. Порівняльні : *як, що, мов, мовби, немов, немовби, наче, неначе, неначебно, ніби, нібито.*

6. Допустові: *хоч, хай, нехай, правда, дарма що, незважаючи на те що, як, чи.*

7. Пояснювальні: *тобто, себто, а саме, як-от, або: Глитай , або ж Павук* (П.М.).

Частки - це службові слова, які надають словам, словосполученням чи реченням нових значенневих відтінків, творять форми слів або нові слова.

Первинні частки - непохідні.

Вторинні частки – похідні – творяться від інших частин мови і зберігають з ними структурний і семантичний зв'язок.

Прості частки оформляються одним словом.

Складені – це частки, які мають у своєму складі два-три слова

Фразові частки (сміслові) – це частки, що виражають різні смислові відтінки слів, частин речень і цілих речень.

1. **Вказівні**: *ось, он, осьде, онде, от, то, ото, це, оце, воно, ген.*

2. **Означальні**: *майже, мало не, трохи не, ледве не, власне, саме, якраз, точно, рівно, справді, дійсно.*

3. **Видільні**: *тільки, лише, хоч, хоча, хоч і, хоч би, виключно, і, й, та, таки, аж, навіть, вже, ж, же, бо.*

4. **Модальні** частки є засобом формування речень за метою висловлення. Вони поділяються на:

а) **стверджувальні** частки функціонують у розповідному реченні, *це так, авжеж, атож, аякже, еге;*

б) **заперечні**: *не, ні, ані;*

в) **питальні**: *чи, хіба, невже, що за.* Ці частки є засобом оформлення питальних речень.

г) **спонукальні**: *хай, нехай, бодай, годі, ну, давай, на, -бо, -но, би, б;*

5. **Емоційно-експресивні** частки *от уже, що за, де там, просто, адже, адже ж, от уже, куди там* вносять емоційні відтінки у висловлювання.

Словотворчі частки служать засобом творення слів з новими значеннями :*де-, аби-, -сь, казна-, хтозна-, -будь-, -небудь, би (б), же(ж), ні, не.*

Формотворчі частки використовуються для творення граматичних форм слів: *хай, нехай, най– ,би (б), –ся (-сь).*

Частки - це службові слова, які надають словам, словосполученням чи реченням нових значенневих відтінків, творять форми слів або нові слова.

Первинні частки - непохідні.

Вторинні частки – похідні – творяться від інших частин мови і зберігають з ними структурний і семантичний зв'язок.

Прості частки оформляються одним словом.

Складені – це частки, які мають у своєму складі два-три слова

Фразові частки (сміслові) – це частки, що виражають різні смислові відтінки слів, частин речень і цілих речень.

1. **Вказівні**: *ось, он, осьде, онде, от, то, ото, це, оце, воно, ген.*

2. **Означальні**: *майже, мало не, трохи не, ледве не, власне, саме, якраз, точно, рівно, справді, дійсно.*

3. **Видільні**: *тільки, лише, хоч, хоча, хоч і, хоч би, виключно, і, й, та, таки, аж, навіть, вже, ж, же, бо.*

4. **Модальні** частки є засобом формування речень за метою висловлення. Вони поділяються на:

а) **стверджувальні** частки функціонують у розповідному реченні, *це так, авжеж, атож, аякже, еге;*

б) **заперечні**: *не, ні, ані;*

в) **питальні**: *чи, хіба, невже, що за.* Ці частки є засобом оформлення питальних речень.

г) **спонукальні**: *хай, нехай, бодай, годі, ну, давай, на, -бо, -но, би, б;*

5. **Емоційно-експресивні** частки *от уже, що за, де там, просто, адже, адже ж, от уже, куди там* вносять емоційні відтінки у висловлювання.

Словотворчі частки служать засобом творення слів з новими значеннями: *-де-, -аби-, -сь, казна-, хтозна-, -будь-, -небудь, би (б), же(ж), ні, не.*

Формотворчі частки використовуються для творення граматичних форм слів: *хай, нехай, най–, би (б), –ся (-сь).*

Вигуки - це особливий розряд слів, які служать для безпосереднього найкоротшого вираження емоцій і волевиявлень: *Ох!*

Первинні вигуки – це слова-сигнали, що виражають почуття чи волевиявлення. Вони дуже прості за будовою: складаються з одного-двох-трьох звуків і обов'язково супроводжуються певною інтонацією: *а!, е!, о!, у!.*

Вторинні вигуки утворені від інших частин мови: іменників, дієслів, прислівників, які втратили своє лексичне значення: *жах!, рятуйте!, матінко!, Боже!, мамочко!, горенько!, диви!* та ін.

Емоційні: *а!, е!, о!, у!, ; ай!, ей!, ой!; ах!, ох!, ех!, ух!, іч!, ет!, ба!; ага!, агій!.*

Спонукальні – це вигуки, що виражають волевиявлення людини: передають заклик, наказ, прохання, заохочення до дії, бажання привернути увагу: *геть!, годі!, цить!, марш!, тсс!, гайда!, буде!, ну!, агов!, ей!, гей!, стоп!, рятуйте!* та ін.

Етикетні вигуки виражають почуття морально-етичного обов'язку мовця перед співрозмовником: *До побачення!, Бувайте!, Будь ласка!, Прошу!, Добрий день!, Доброго здоров'я!*

Вокативні (апелятивні) вигуки служать для прикликання чи відганяння тварин, подання команд свійській худобі: *гей!, гиля!, но-но!, киш!, киць-киць!, цін-цін!, апорт!, кушпіль!, тубо!, ці-цьов!* та ін.

Звуконаслідувальні – це слова, що за допомогою мовних звуків передають акустичні уявлення мовців про звуки і шуми оточення: природних явищ, довілля.

Зв'язки – це слова, які втратили лексичне значення дієслова і служать для вираження граматичних значень часу, способу, особи, числа в складених присудках

До **власне зв'язок** відносять слова *бути, становити, являти собою.*

До **напівзв'язок** належать *ставати, лишатися, залишатися, виявлятися, називатися, вважатися, здаватися.*

Практичні заняття

I семестр

Практичне заняття 1

Прикметник. Числівник. Займенник

Мета: розглянути лексичне значення, граматичні ознаки прикметника, числівника, займенника як частин мови, розряди прикметника, числівника та займенника і їх словозміну та уживання.

Студенти повинні знати: значення та граматичні ознаки прикметника як частини мови, розряди прикметників, їх морфологічні риси, ступені порівняння, правопис прикметникових суфіксів; розряди та словозміну числівника, розряди та словозміну займенника.

Студенти повинні вміти: розпізнавати прикметник, числівник та займенник у реченні, визначати розряди прикметника, визначати і утворювати форми ступенів порівняння якісних прикметників, ставити прикметники у різні відмінкові форми.

Самостійна робота студентів: з'ясувати за тлумачним словником основні значення прикметників, що означають масті тварин. Виконати 2 вправи на ознайомлення з прикметником та 2 вправи на правопис відмінкових закінчень прикметника з підручника “Українська мова” для початкової школи. З’ясувати і законспектувати питання: а) Правопис відмінкових закінчень прикметників; б) Сполучення числівників з іменниками; в) Займенник. Розряди займенників. Відмінювання займенників. Проніміналізація.

План

1.Значення прикметника як частини мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Синтаксичні функції прикметника.

2.Семантичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні прикметники.

3.Якісні прикметники, їх ознаки. Ступені порівняння якісних прикметників. Якісні прикметники, які не утворюють ступенів порівняння. Стягнені і нестягнені форми прикметників. Повні і короткі форми якісних прикметників. Походження повних і коротких форм прикметників.

4. Відносні прикметники. Присвійні прикметники. Відмінювання прикметників. Прикметники твердої і м'якої групи. Відмінювання прикметників на -ЛИЦІЙ.

5.Творення прикметників. Перехід інших частин мови у прикметники.

7.Числівник як частина мови. Розряди числівників.

8.Відмінювання числівників різних розрядів.

9.Специфіка займенника як частини мови. Розряди займенників. Відмінювання займенників.

Практичні завдання

Вправа 1. *Визначити розряд прикметників у словосполученнях:*

Залізна людина, Семенів плащ, антонів вогонь, лісові квіти, малиновий жакет, гусяча шия, гусяче пір'я, гусячий паштет, материні руки, материнське ставлення, гарна погода, гірський потік, каштанове волосся, каштанове насіння, оксамитовий голос, оксамитова сукня, весняний настрій, весняний місяць, малиновий сік, батькові окуляри, куряче крильце, пластмасова ручка, пташине пір'ячко, акулочий зуб.

Вправа 2. *Утворити усі можливі форми ступенів порівняння (у називному відмінку однини чоловічого роду):*

Практичний, обурливий, малий, тонесенький, близький, бідний, голий, тямущий, березневий, мій, власний, особливий, одягнений, білий, шкіряний, старий, майбутній, танцювальний, ріднесенький.

Вправа 3. *Вкажіть, у якому варіанті всі прикметники якісні:*

- а) великий, багатоступеневий, якісний, великий, могутній;
б) чудовий, прекрасний, тепленький, задушевний, залізний;
в) необхідний, старий, прямий, голий, прадавній;
г) мудрий, активний, солов'иний, степовий, оглядовий.
- а) прибережний, настінний, мертвий, шасливий, різноманітний;
б) короткий, преципний, сумний, зелений, солодкий;
в) дзвінкий, безпідставний, пухкий, пластмасовий, правосторонній;
г) східнослов'янський, струменевий, легенький, чорний, баштанний.

3. а) сильний, популярний, дзвінкий, величенький, світлий;
б) осінній, радісний, жовтий, оксамитовий, п'янкий;
в) стійкий, трипільський, безкомпромісний, золотий
г) здоровенний, майстерний, сміливий, шестилітній, беручкий.

Вправа 4. Утворити всі можливі форми ступенів порівняння прикметників:

1. Татів, середній, мій, ясний, тепленький, темний, сивуватий, розумний.
2. Лагідний, сонячний, свій, власний, радісний, чистий, жонатий, безграмотний.
3. Оксанин, зачарований, малий, наш, батьківський, теплий, живий, рідний.

Вправа 5. Визначити групу прикметників, поставивши їх у початкову форму: крайні, потойбічні, зайві, усміхнені, перші, тотожні, модні, середні, сині, навчені, совісні, безробітні, свої, останні, передні, безпорадні, справжні, народні, порожні, природні, сторонні, хатні, рідні, дружні.

Вправа 6. Від поданих слів утворити відносні прикметники з суфіксами *-ОВ-*, *-ЄВ-*, поставити наголос і пояснити правопис:

олівець, кут, свинець, марганець, папір, парча, вогнище, грязь, сталь, стиль, воля, куля, стрижень, зброя, стрій, дія, кава, чай, криця, шлюзи, вінець, шавлія, гелій, кремній, метан, край, значення, мить.

Вправа 7. Утворити форми давального та орудного відмінка для прикметників та іменників у словосполученнях:

нова передача, величезна площа, вовча паша, гаряча каша, вища круча, ширша площа, цілоща алича, столітня війна, заїжджа актриса, молодша листоноша, перша теща.

Вправа 8. Визначити словотвірні основи прикметників:
завтрашній, домашній, крайовий, обчислювальний, праслов'янський, передминулий, роботящий, замалий, бучацький, верхоплавний, весняний, вітряний, ошадний, старуватий, триповерховий, пергаментний, бездошовий, бурштиновий.

Вправа 9. Проаналізувати прикметники за схемою:

1. Початкова форма.
  2. Розряд за значенням.
  3. Ступінь порівняння.
  4. Повна / коротка форма.
  5. Стягнена / нестягнена форма.
  6. Рід.
  7. Число.
  8. Відмінок.
  9. Група.
  10. Синтаксична роль.
1. Однією з найвизначніших сторінок української історії є славні часи

Запорізької Січі (3 журн.). 2. Берези в білому убранні гудуть мелодію сумну (Д.Загул.). 3. І свіжі айстри над піском рум'яним зоріють за відчиненим вікном (М.Рильський). 4. Первозданим і одвічним сумом ллється плащ із білого плеча (Б.Олійник). 5. Веселе сонце щасливо гралося золотим промінням на полях, гуляло по горах (Л.Дем'ян). 6. Батькова хата – це незгасна обитель роду людського (В.Скुरатівський).

Вправа 10. *Визначити, до яких частин мови належать слова:*
чимало, один, одиниця, двоохотий, двох'ярусний, два, двійка, двоє, двійко, двійник, двічі, удвох, другий, подвоїти, роздвоєний, сто, сотня, сотник, стонадцятєро, стонадцять, півтораєта, двохактний, нуль цілих п'ять десятих, половина, половинчастий, роздвоюватись, пів'яблука, півострів, піввідра, піваркуша, півсотні.

Вправа 11. *Записати, розкриваючи дужки:* 2(відро), 5 (кавун), 3 (жінка), 4(товариш), 150 (гривня), 12 (курка), 1/3 (груша), 1/8 (шлях), 723 (сторінка), 1000 (день), 2 1/5 (склянка), 1,5 (віз).

Вправа 12. *Утворити порядкові числівники і записати:* 50, 35, 78, 757, 1518, 2863, 1955, 2000, 37000, 600000, 64.

Вправа 13. *Записати числівники словами. Пояснити правопис:*

1. 896, 295, 12, 54, 649, 1,14 см, 0,8 км, 0,75 ц.

2. 954, 371, 16, 76, 2, 58 см, 0,7 км, 1,34 ц.

Вправа 3. *Провідміняти числівники:* 659, 7934, 346, 511, 861, 225, 78, 501.

Вправа 14. *Поставити числівники у відповідних відмінках:*

Родовий: 1,52, 117, 300, декілька

Орудний: 18, 4, 10, 135, 42

Давальний: 785, 44, 421, кільканадцять

Вправа 15. *Записати цифри та умовні скорочення словами, розкрити дужки:*

До виконання плану забракло 225 т вівса. У школі навчається 1278 учн. Поля засіяні 427 ц пшениці та 651 т ячменю. Меценати приїхали з 7340 (примірник) «Кобзаря». Книга написана на 9276 стор.

Вправа 16. *Проаналізувати числівники за схемою:*

1. Початкова форма
2. Розряд за значенням
3. Група за морфологічним складом
4. Рід
5. Число
6. Відмінок

Вік усім нам відомого звичного паперу – понад 2 000 літ. Перші згадки про нього відносяться до 123 року до нашої доби. Східні майстри використовували для його виготовлення деревину і ганчір'я, і цей процес тривав без змін понад 18 століть.

Гривня існувала ще за часів Ярослава Мудрого. У ній було 20 ногат або

40 різань – менших грошових одиниць. Давня мідна гривня була вартістю 10 копійок. При Петрі I гривня золота була вартістю в 56 червінців. Борис Грінченко подає вартість гривні 3 або 2,5 копійки (3 журн.) .

Вправа 17. Визначити розряди займенників: він, себе, я, свій, отой, чийсь, всякий, котрий, жоден, ніхто, абиякий, кожний, сам, хтозна-що, ніякий, воно, оця, весь, ніскільки, будь-чий, ми, наш, стільки, будь-котрий, самий, ніщо.

Вправа 18. Розподілити займенники за співвідносністю з іншими частинами мови (виписати в 3 колонки): нами, наш, ніскільки, твоя, самого, щось, собою, свої, стільки, котрийсь, нас, скільки, собі, який-небудь, хтозна-скільки, вас, мені, іншому, казна-скільки, абиякий, дехто, цьому, кожна, з вами, її, твій, такого, скільки-небудь, чийсь, на ньому, абихто, нікотра.

Вправа 19. Проаналізувати займенники за схемою:

1. Початкова форма.
2. Група за співвідносністю з іншими частинами мови.
3. Розряд за значенням.
4. Особа.
5. Рід.
6. Число.
7. Відмінок.
8. Синтаксична роль.

Найперша стежка – та, що виводила з двору. По стежці ти вперше вийшов на вулицю. А значить – у світ. Вийшов, тримаючись за мамину спідницю, бо в руках у неї щось було: мама ніколи не мала вільних рук. Щось носила ними, робила. Клята стежка була нерівна. Ти спотикався на вибоїнах і падав, повисаючи на маминому фартусі. Іноді фартух виривався з рук і падати доводилось по-справжньому. Проте не плакав ніколи, підводився найчастіше сам і продовжував йти з мамою. Тому маєш тепер міцні ноги.

Коли підріс і вже вільно тримався на ногах, мама завжди посилала вперед: вона не зводила з тебе очей, щоб, бува, з її сином чого не трапилось. І ти йшов, відчував на собі мамин погляд і намагався йти гарно і рівно. Може, в нас і хода легка, і стрункість якась тільки тому, що мами дивились на нас, не зводячи очей, пускали нас уперед і милувались нами (О.Сизоненко).

II семестр

Практичне заняття 1

Дієслово.

Прислівник. Прийменник. Сполучник.

Частка. Вигук. Зв'язка

Мета: розглянути морфологічні ознаки дієслова як центральної частини мови у частиномовній системі української мови, дієвідмінювані, відмінювані та незмінні форми дієслова, усі граматичні категорії дієслова; прислівника, прийменника, сполучника, частки і зв'язки.

Студенти повинні знати: морфологічні ознаки дієслова, прислівника та службових слів; систему форм дієслова, особливості інфінітива, категорії виду, перехідності та стану, особи, часу та способу дієслів, дієприкметники, дієприслівники та службові слова.

Студенти повинні вміти: визначати дієслівні форми у текстах, утворювати граматичні дієслівні форми, відмінювати дієприкметники, вводити у тексти службові слова, виконувати морфологічний аналіз дієслівних форм та службових слів.

Самостійна робота студентів: підготувати повідомлення про: а) синтаксичні особливості інфінітива; б) про одновидові дієслова. Знайти в текстах "Читанок" для початкової школи одновидові та двовидові дієслова. З'ясувати питання про взаємозв'язок категорії перехідності і стану та особливості граматичного зв'язку дієслова з іншими словами в реченні. Опрацювати питання про одновидові дієслова Знайти й проаналізувати випадки транспозиції часових і способових форм дієслів у читанках для ПШ. Виписати 6 прикладів дієприкметникових та дієприслівникових зворотів з текстів читанок для ПШ. Опрацювати Таблицю прийменників з підручника 4, с. 457-459.

Виконати вправи на ознайомлення з прийменниками з підручника "Українська мова" в ПШ. Підготувати повідомлення про уживання вигуків у букварі. Правопис часток Завдання з практикуму Написання звуконаслідувальних слів. Звуконаслідувальні слова в дитячому мовленні.

План

1. Дієслово як частина мови. Морфологічні ознаки дієслова, його синтаксична роль.
2. Дієвідмінювані, відмінювані і незмінні форми дієслова.
3. Неозначена форма (інфінітив) як початкова форма дієслова.
4. Дві основи дієслова.
5. Категорія перехідності і стану дієслова.
6. Категорія особи дієслова.
7. Категорія часу дієслова. Дієвідміни дієслів.
8. Дієприкметники, дієприслівники, форми на -но, -то.
9. Прислівник як частина мови. Правопис прислівників.
10. Прийменник. Уживання прийменників з іменними частинами мови.

11.Сполучник.розряди сполучників за функціями. Сполучники і сполучні слова.

12.Частки. Класифікація часток за місцем і роллю в мовних одиницях.Правопис часток

13.Вигуки.Класифікація вигуків.

14.Зв'язка. Роль зв'язки у реченні.

Практичні завдання

Вправа 1. Визначити спосіб творення видових форм дієслова і записати у відповідні колонки.

Зшити – зшивати, питати – спитати, лишити – лишати, вибрати – брати, брати – взяти, везти – возити, пізнаю'ть – пізна'ють, сміти – посміти, замітати – замести, догодити – догоджати, летіти – літати. висіти – звисати, ловити – в'піймати, умирати – умерти, ви'їздити – виїзди'ти, нехтувати – знехтувати, відбути – відбувати, писати – списати, розкида'ти – розки'дати, діставати – дістати, виїздити – виїжджати, скакати – скочити.

Вправа 2. Утворити співвідносні видові пари від дієслів:

1.Привести, конфіскувати, схаменутися, сіяти, залишити, вигородити, розлити, скакати, прийти, ловити.

2. Гладити, виганяти, поважати, відмити, веліти, арештувати, пізнавати, полоти, підтримати, здерти.

Вправа 3. Визначити перехідність дієслів:

вишити рушника, побачити знайомого, спитати про нього, згорнути крила, напитись води, закохатися в героя, не спитати броду, відповіді на запитання, здешевити продукт, не дописати вірша, отримати попередження, нарубати дров, дивитися передачу, спостерігати політ.

Вправа 4. Визначити форму стану дієслів у словосполученнях:

1.Голубити дитину, домагатися правди, творчо працювати, крастись крізь хаші, прищеплювати любов, любити ближнього, напасти на ворога, пахнути ромашкою, зібрати буряк, зайняти посаду;

2. Згорнути паруси, купити моркви, позичити цукру, співати пісню голосно, не знайти документа, стати фахівцем, пуститись у гульки, яхта пропливає, чудово відпочити, зиркнути на небо;

3.Говорити про ввічливість, засвоювати матеріал, оповідання читалося фахівцем, оповідання читається швидко, заступитись за друга, зеленіє трава, хлопчик сміється, відповідати за себе, вчасно підійти, накрапав дощ;

4.Боятись дощу, пройтись алеєю, вибачити друга, дивуватись собою, звертати увагу, звертатись за порадою, слухати музику, слухатися мами, дивуватись собою, набрати цукру.

Вправа 5. Утворити 2 і 3 особу однини та 1, 2, 3 особу множини теперішнього часу. Виділити закінчення.

Пекти, їздити, бігти, нести, грати, зробити, шити, пропливти, обертатись, читати, увімкнути, висікти, оглянути, вискочити, скакати.

Вправа 6. Визначити дієвідміну дієслів, використовуючи один з прийомів визначення дієвідмін:

Читати, працювати, гарчати, відповідати, зеленіти, зеленити, їсти, вести, доїдати, мовчати, доповісти, кричати, спати, пекти, берегти, бувати, взяти, ревіти, розправляти, розправити, стукнути, звати, відповісти, тягти, знати, бути, іржати, горіти, згоряти, бігти, товкти, блищати, поблискувати.

Вправа 7. Утворити всі можливі форми майбутнього часу у 2 особі однини:

- 1.Змазати, ходити, косити, винести, бродити;
- 2.Працювати, переглянути, доправити, марнувати, розставляти.
- 3.Підтверджувати, роз'їхатись, посміхнутись, вернути, позбуватись.
- 4.Висловити, розмовляти, розказати, говорити, промовити.
- 5.Приймати, прийняти, пропалити, нагріти, опалювати.
- 6.Під'єднати, під'єднувати, оформити, мостити, присісти.

Вправа 8. Від поданих дієслів утворити форми минулого часу чоловічого роду:

Мокнути, мерзнути, киснути, марніти, терпіти, боротись, кричати, гриміти, сушити, сохнути, мінитися, заважати, прагнути, махнути, стукнути, осліпнути, зачинити.

Вправа 9. Визначити дві основи дієслова:

Вести, бігти, знижувати, підтримувати, сліпнути, зневажати, стояти, відлежатись, біліти, обійти, підтримати, ходити, хотіти, ревіти, іржати.

Вправа 10. Проаналізувати дієслова за схемою:

1. Початкова форма.
2. Вид.
3. Перехідність.
4. Стан.
5. Спосіб.
6. Час.
7. Особа.
8. Число.
9. Рід.
10. Дієвідміна.
11. Дві основи дієслова.

1. Учітеся, читайте, і чужому наuczайтеся, й свого не цурайтеся. Бо хто матір забуває, того Бог карає. 2. Нехай стара мати навчається, як дітей тих доглядати. 3. Ходім лишень у малу хату! (Т.Ш.). 5. О мово! Прийми мій радісний привіт! Мово рідна, квітуй і шануйся, любов'ю воздай всім народам і мовам! (О.Олесь).

Вправа 11. Утворити пасивні дієприкметники у початковій формі. Пояснити чергування в основах:

Виплатити, колоти, викотити, вдосконалювати, припаркувати, купити, сохнути, змастити, виїздити, постраждати, з'їсти, молоти, зробити, спустошувати.

Вправа 12. Встановити інфінітив до поданих дієприкметників:

Вивчений, обмежуваний, забезпечуваний, забезпечений, зростаючий, поширюваний, поширений, виучуваний, мелений, впалий, встелений, обмежений.

Вправа 13. Утворити можливі форми дієприслівників:

1.Накидатися, квітувати, організувати, врахувати, поспішати, принести, ввести, опритомніти, прикрасити, увійти.

2.Грїтися, приклеїти, зберегтись, пританцьовувати, волати, повірити, пробити, зіставляти, допроситися, напрошуватися.

Вправа 14. Проаналізувати дієприкметники, форми на –но, -то та дієприслівники за схемами:

Дієприкметник: 1.Початкова форма. 2. Стан. 3. Вид. 4. Час. 5.Рід. 6.Число. 7.Відмінок. 8. Синтаксична функція. 9. Суфікс.

Дієприслівник: 1.Вид. 2.Час. 3.Перехідність. 4.Стан. 5.Суфікс.

Форма на –но, -то: 1.Вид. 2.Перехідність. 3. Стан.

1. Гору розрубано, немов велет, розмахнувшись, черкнув її шаблею (В.Шевчук). 2. Сотні літ на землі пережито (М.Чуб.). 3. Хай буде все небачене побачено, хай буде все пробачене пробачено (Л.К.). 4. Так шепоче серед ночі вітром збуджена трава (О.Олесь). 5. Івасик, заслухавшись, зупинився (Н.тв.). 6. Ішов Колобок, співаючи пісеньку (Н.тв.).

Вправа 15. Пояснити правопис прислівників:

1.що/року, в/волю, на/зло, по/вовчому, від/нині, на/завтра, як/слід, з/верху, в/вись, по/моєму, з/року/в/рік;

2. з/давніх/давен, кінець/кінцем, як/найсвітліше, віч/на/віч, раз/у/раз, в/ряди/годи, любо/дорого, аби/куди, чи/мало, коли/не/будь;

3. на/бік, під/час, в/основному, на/в/шпиньки, без/вісти, на/щастя, хто/зна/де, у/з/довж, з/дня/на/день, на/в/мисно.

Вправа 16. Перевірити правильність написання прислівників, пояснити їх правопис.

1. Тільки що, зрозону, по-спіхом, в одно раз, постарому, пліч о пліч, незбагненно, генген, по-справжньому, вперше.

2. За мертво, на встіж, з-боку-на-бік, зопалу, без кінця-краю, в ранці, сонцесяйно, на опашки, пліч опліч, чесно.

3. Пристрастно, тьм'яно, напевно, з давніх-давен, в ні чию, рано-в ранці, подоброму, терпеливо, в одно час, нажаль.

Вправа 17. Пояснити правопис прислівників, підкреслити такі,

що творять ступені порівняння. Знайти помилки у правописі прислівників.

Навприсядки, ось-ось, досита, повік-віки, донедавна, щороку, жужмом, ридма, вп'яте, весело, старанно, в чотирьох, чимдуж, крадькома, любодорого, хтозна як, з нічев'я, за-ввишки, віч-на-віч, зправа, безболісно, туго, осмислено, масно, навсидячки, коли-не-коли.

Вправа 18. Проаналізувати прислівники за схемою:

1. Форма в тексті.

2. Розряд за значенням.

3. Ступінь порівняння.

4. Морфологічний тип.

5. Правопис.

6. Синтаксична функція.

1. Влітку тепло й без чобіт (Н.тв.). 2. Розмахніться дужче, теслі, дзвінко бийте, ковалі (М.Р.). 3. Вчіть скоріше нас співати гарно пісеньку легку (Н.Заб.). 4. Невдовзі вийшли на набережну. Перед ними тихо хлюпалась по-осінньому безлюдна затока (Ю.Зб.).

Вправа 19. Визначити розряди модальних слів за значенням.

Звичайно, розуміється, справді, дійсно, безперечно, видно, здається, мабуть, можливо, напевно, очевидно, точно.

Вправа 20. Серед однозвучних виділити модальні слова.

Бачити в дитині дорослого – в цьому, здається, полягає життєва мудрість батьків. Вічністю здається мить кохання. Автомобіль здається напрокат. Гори, здається, нависають над головою.

Перебування в Києві, безперечно, дало величезний поштовх для творчості поета. Кажуть, у тузі пізнаються справжні друзі. Що весілля в тебе буде, вже давненько кажуть люди. Моя байка, добрі люди, у пригоді, може, буде. Не може бути вічною брехня, вона вмирає зразу. Так було, певно, завжди, що правда певно йде по світу.

Вправа 21. Виконати морфологічний аналіз прийменників за схемою:

1. Група прийменника за походженням. 2. Група за морфологічним складом. 3. З яким відмінком прийменник ужитий? 4. Слословий відтінок конструкції прийменник + іменник. 5. Особливості правопису.

1. Школа під блакитним небом учила мене, як відкривати перед дітьми вікно в навколишній світ, і цю науку життя і пізнання я намагався донести до всіх вчителів (В.Сухомлин.).

2. Дивлячись на високе риштовання й малярів, що звисали з даху на ливхах, попалюючи цигарки, хлопець мимоволі задивувався на ті м'які кольори, що заступали гострі фарби революції на будинках, плакатах і обкладинках журналів (В.Підмогильний).

Вправа 22. Визначити сполучники та однозвучні з ними слова:

1. Кожен народ, що дбає про майбутнє, дбає про свою мову. 2. Мова – це те, що навчає сотні поколінь. 3. Що скаже народ – то скаже правда. 4. Дівчина засмутилась, що не побачить рідного села (М.В.). 5. Ти благословенна, як сонце, що ogrіває землю. 6. Я бачив край, що пахне медом. 6. Нам суджено втрачати людей, яких ми любимо, адже як же інакше ми довідаємось, що вони настільки важливі для нас? (Ф.С.Фітцджеральд).

8.Я розумію, як хочеш ти знань і правди. 9. Ніхто не знав, як вийти з лісу. 10. Він співав, як співає закоханий соловейко. 11. Оксана побачила, як увійшов учитель, але як він міг пройти непоміченим повз вікно – не знала.

12.Ми вірші пишемо про те, як стати біля дум на варті. Ми вірші пишемо. Проте ми не завжди тих віршів варті (М.Р.). 13. Я помітив, що він працює, але що робить – не бачив.

14. Іноді уявляю, що б було, якби всі жили без кордонів. 15. Герої полягли, щоб наше життя вільним стало.

Вправа 23. Виконати морфологічний аналіз сполучників за схемою:

1.За походженням. **2.**За вживанням. **3.**За морфологічним складом. **4.** За функцією в реченні. **5.** Особливості правопису.

1.Мудрим людям дістаються поцілунки, лаври, квіти, а поету на потіху все криваві самоцвіти (Л.У.). 2. Ялинка затремтіла від низу до верхечка, наче злякалася несподіваного лиха, і кілька зелених глиць впало на сніг (М.Коц.). 3. Про це не годні внукам розповісти ні мідь, ні скло, ні мармур, ні граніт(С.Кар.). 4. Ми всіх пригорнули б до серця охоче, якби нам хоч трохи свободи! (М.Стар.).

Вправа 24. Визначити функцію часток.

1.Хтось, кудись, боятися, взуватися, добігатися, якийсь, дивитися, купатися, зустрічатися, десь, котрийсь, крастися, сміятися, щось, цілуватися, зробитися.

2. Написав би, щоби, якби, як би не старався, коли б мені молодість...

3.Зробив же, я ж нікому не скажу, атож, аякже, адже.

Вправа 25. Пояснити правопис часток.

Ні\з\відки, а\ні\скільки, де\що, де\коли, ніби\то, що\духу, як\би, а\то\ж, як\от, не\мов\би\то, так\то, ні\від\кого, в\ні\чому, з\не\славити, не\в\пинно, аби\як, а\ні\як, чим\дуж, де\котрий/, де\куди/, як\най\швидший, що\най\кращий, яко\мога, що\сили, що\тижневий, не\в\довзі, скільки\ж\то, дістав\таки, іди\но, що\години.

Вправа 26. Виконати морфологічний аналіз часток за схемою:

1.Група за функціональними особливостями.

2. Особливості правопису.

1. Ждеш чогось незвичайного від природи і здається, обняв би весь простір, погладив би кожний листочок на дереві (О.Сизоненко). 2.

Життя навчило його ні з чим не згоджуватись, протестувати, обурюватися.
3. Він зрозумів, що тільки той, хто бореться, має слухність (П. Загреб.).

Вправа 27. Виділити у реченнях зв'язки.

1. Родючі були поля запорізькі. Та цього літа почали вони колоситись небувалим урожаєм. Аж стебло стало гнутися під вагою колосу. І небо здавалось незрими струнами, котрі співали і дзвеніли жайворонками. Хотілось їм собі співати і співати.

2. Бути носієм ідеї – ось у чому секрет педагогічної майстерності. Жити ніколи не було просто, особливо на зламі століть. На самому вершечку гори була хатка лісника. Шекспір був недосяжним для світу, поки не було мистецтва художнього перекладу. Малювати і творити було написано Тарасові Шевченку на роду. Був собі дід та баба. І була у них курочка ряба.

Вправа 29. Виділити первинні і вторинні вигуки.

Ура! Гей! Матінко! Ой! Рятуйте! А! Ех! На поміч! Прощайте! Геть! Марш! Ох! Фу! Ну! Ах! От тобі й на! О-о-о! Привіт! Хай йому грець! Спасибі! Добраніч!

Вправа 30. Виділити емоційні вигуки і вигуки волевиявлення.

Цс-с! О! Ой! Гайда! Цабе! Нумо! Ах! Гей! Ух! О-ох! Тьху! Ех! Цур! Леле! Марш! Ай! Фу! Геть! Годі! Агов! Стоп! Баста!

Вправа 31. Виділити вигуки і звуконаслідувальні слова.

Ой! Киць! Стоп! Гайда! Ціп-ціп! Няв! Кукуріку! Ай! Ш-ш-ш! Ко-ко-ко! Ква-ква!

Вправа 32. Проаналізувати вигуки за схемою:

1. За походженням. 2. За функцією. 3. Особливості правопису.

1. Олеся скрикнула: «Ой леле!» , - і впала на мох. «Ага!» - вигукнув маленький дідок злісно і підбіг до неї (Н.тв.). 2. Агов! Хто в полі, подай голос! (Н.тв.). 3. Півник голосно закричав : «Кукуріку!!!» (Н.тв.).

**Програмові вимоги до семестрового екзамену
з курсу „Сучасна українська мова з практикумом “
для студентів 3 курсу спеціальності
„Початкова освіта “**

1. Словотвір як розділ мовознавства.
2. Морфема як мінімальна структурна одиниця слова. Варіанти морфем /морфи/. Кореневі й афіксальні морфемі.
3. Морфемі з вільним та зв'язаним значенням. Матеріально виражені і нульові морфемі.
4. Зміни в морфологічній будові слова: опрощення, перерозклад.
5. Словотворчі засоби української мови /суфікси, префікси, інтерфікси, постфікси /афіксоїди/.
6. Поняття про похідну й непохідну основи. Твірна основа слова.
7. Способи словотворення в українській мові (загальна

- характеристика). Морфологічні способи словотворення: афіксація /суфіксація, префіксація, суфіксально-префіксальний спосіб/, безафіксний спосіб, основоскладання, абревіація;
8. Способи словотворення, їх загальна характеристика. Неморфологічні: лексико-семантичний, лексико-граматичний, лексико-синтаксичний способи.
  9. Морфологія та синтаксис як розділи граматики. Основні граматичні поняття: граматичне значення, граматична форма, граматична категорія. Граматичне значення слова у його відношенні до лексичного значення. Способи вираження граматичних значень слів. Засоби вираження граматичних значень слів.
  10. Граматична форма слова. Граматична категорія. Система граматичних категорій української мови.
  11. Частини мови та принципи їх виділення в українській мові. Повнозначні /самостійні/ та неповнозначні /службові/ частини мови. Вигуки як окремих розряд слів.
  12. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.
  13. Іменник як частина мови. Значення іменника, його морфологічні ознаки і синтаксична роль.
  14. Лексико-граматичні розряди іменників: власні, загальні назви; іменники –назви істот і неістот; іменники з конкретним та абстрактним значенням.
  15. Лексико-граматичні розряди іменників: збірні іменники, іменники з речовинним значенням, одиничні іменники.
  16. Граматичні категорії іменника. Категорія роду іменника, її морфологічне, лексичне та синтаксичне вираження. Іменники спільного роду.
  17. Категорія числа, її значення та граматичне вираження. Залишки форм двоїни в сучасній українській мові.
  18. Категорія відмінка іменника. Відмінкова система сучасної української мови.
  19. Поділ іменників на відміни. Іменники, що знаходяться поза відмінами. Відмінювання іменників першої відміни. Відмінювання іменників другої відміни. Історична довідка про творення відмінкових закінчень іменників другої відміни.
  20. Відмінювання іменників третьої відміни. Відмінювання іменників четвертої відміни.
  21. Невідмінювані іменники. Відмінювання іменників, які мають тільки форму множини. Відмінювання іменників прикметникової форми.
  22. Словотвір іменників. Продуктивні способи творення іменників.
  23. Субстантивація.
  24. Значення прикметника як частини мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Синтаксичні функції прикметника.

25. Семантичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні прикметники. Перехід прикметників з розряду в розряд.
26. Якісні прикметники, їх ознаки. Ступені порівняння якісних прикметників. Якісні прикметники, які не утворюють ступенів порівняння.
27. Стягнені і нестягнені форми прикметників. Повні і короткі форми якісних прикметників. Походження повних і коротких форм прикметників.
28. Відносні прикметники. Присвійні прикметники.
29. Відмінювання прикметників . Прикметники твердої і м'якої групи. Відмінювання прикметників на -ЛИЦЬЙ.
30. Творення прикметників. Перехід дієприкметників у прикметники.
31. Числівник як частина мови. Розмежування числівників та інших слів із значенням кількості. Морфологічні ознаки і синтаксична роль числівника.
32. Розряди числівників за значенням. Розряди числівників за будовою. Граматичні ознаки кількісних і порядкових числівників.
33. Відмінювання кількісних числівників. Відмінювання порядкових числівників.
34. Семантична, морфологічна і синтаксична своєрідність займенника. Групи займенників за співвідношенням з іншими частинами мови.
35. Розряди займенників за значенням.
36. Граматичні категорії та відмінювання займенників.
37. Проніміналізація.
38. Дієслово як частина мови. Морфологічні ознаки дієслова, його синтаксична роль.
39. Дієвідмінювані, відмінювані і незмінні форми дієслова. Неозначена форма /інфінітив/ як початкова форма дієслова.
40. Дві основи дієслова та їх роль в утворенні дієслівних форм.
41. Категорія виду дієслова. Видові пари дієслів. Способи творення видових пар. Дієслова, що не утворюють видових пар.
42. Категорія перехідності-неперехідності дієслова.
43. Категорія стану дієслова. Форми стану дієслова. Дієслова, що перебувають "поза станом".
44. Категорія особи дієслова. Безособові дієслова.
45. Категорія способу дієслова. Основні значення дійсного, умовного та наказового способу.
46. Категорія часу дієслова. Морфологічне вираження часових форм.
47. Особові форми теперішнього часу.
48. Дієвідмінювання: перша та друга дієвідміна дієслів. Особливості дієвідмінювання дієслів.
49. Архаїчні дієслова.
50. Особові форми майбутнього часу. Історична довідка про

- походження форм майбутнього часу.
51. Категорія роду дієслова. Родові форми минулого часу.
  52. Родові й числові форми умовного способу дієслів. Наказовий спосіб дієслів та його граматичні форми.
  53. Творення дієслів. Основні дієслівні префікси та суфікси. Творення дієслів від власних основ та від основ інших частин мови.
  54. Дієприкметник як дієслівна форма. Активні та пасивні дієприкметники, їх творення та вживання. Відмінювання дієприкметників. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники.
  55. Безособові форми на -НО. -ТО. Їх походження та вживання.
  56. Дієприслівник як дієслівна форма. Ознаки дієслова та прислівника у дієприслівниках. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду, їх творення та вживання. Перехід дієприслівників у прислівники.
  57. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівника. Розряди прислівників за значенням.
  58. Творення прислівників. Перехід прислівників у службові слова.
  59. Правопис прислівників.
  60. Предикативні прислівники /слова категорії стану/ та їх уживання у безособових реченнях.
  61. Службові слова, їх загальна характеристика та особливості. Прийменник. Поділ прийменників на групи за походженням. Морфологічний склад прийменників.
  62. Уживання прийменників з формами непрямих відмінків. Основні смислові, відтінки, які вносять прийменники у сполученні з відмінковими формами іменників.
  63. Сполучник як частина мови. Типи сполучників за морфологічним складом та вживанням.
  64. Сполучники сурядності та підрядності, їх різновиди. Правопис сполучників.
  65. Сполучні слова. Відмінності між сполучниками і сполучними словами.
  66. Значення часток. Функції часток. Класифікація часток. Фразові, словотворчі, формотворчі частки.
  67. Правопис часток. Правопис НЕ з різними частинами мови.
  68. Слово БУТИ у ролі зв'язки. Абстрактні та напівповновозначні зв'язки.
  69. Модальні слова як особливий розряд слів в українській мові. Розряди модальних слів. Синтаксична функція модальних слів.
  70. Специфіка вигука як частини мови. Класифікація вигуків за походженням та значенням. Звуконаслідувальні слова.